

modern world. The creation of legal political science as a research paradigm in the context of the integration of scientific knowledge confirms that the development of science is a complex, complex dialectical process in which differentiation is accompanied by integration, there is interpenetration and unification into a whole variety of different ways of learning, understanding, ideas. Therefore, **the aim of the article** is to trace the institutionalization of legal political science as a new post-nonclassical research paradigm.

The paradigm is a set of fundamental scientific attitudes, concepts and terms that is recognized and shared by the scientific community and unites most of its members. In essence, the paradigm is the methodological basis of the unity of the scientific community (school, direction), which greatly facilitates scientific and professional communication.

The relationship between law and politics has been recognized by political scientists and lawyers alike, so it can serve as a paradigmatic basis for exploring the problems of this relationship, the features of the interaction between law and policy, and even solving applied problems. According to scientists, the need to unite the efforts of political scientists and lawyers in order to comprehensively understand the phenomena and processes occurring in the political and legal reality, in order to bring the methodology of political and legal research in line with the needs of regulating public life, is being actualized and increasing.

Results and conclusions. The formation of legal political science as a transdisciplinary science and the understanding of the political and legal processes in Ukraine through its methodological tools will help to improve legislation and implement reforms. Legal political science should become the scientific basis for the development of political and legal practice, the successful provision and implementation of reforms in the political and legal spheres of the state.

Key words: law, political science, legal political science, state, paradigm.

DOI: 10.33663/0869-2491-2020-31-469-476

УДК 321.01+340.12

О.В. Кукуруз,

кандидат політичних наук *
ORCID: 0000-0003-1863-3028

ПОЛІТИКА І ПРАВО В ПРАЦЯХ УКРАЇНСЬКИХ ВЧЕНИХ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ

У статті проаналізовано поняття «політика» і «право», подані в працях О. Строніна, М. Драгоманова, Б. Кістяківського, С. Дністрянського, В. Старосольського. Розглянуто взаємозв'язок між цими суспільними явищами. Особливу увагу звернено на науку як необхідну основу політики і права. Розкрито методологічні настанови вчених щодо дослідження політики і права.

Ключові слова: політика, право, політика права, право юристів, політичне право.

Кукуруз О.В. Политика и право в трудах украинских ученых конца XIX – начала XX веков

В статье проанализированы понятия «политика» и «право», представленные в трудах А. Стронина, М. Драгоманова, Б. Кистяковского, С. Днистрянского, В. Старосольского. Рассматривается взаимосвязь между этими общественными явлениями.

* **Kukuruz Oksana**, Candidate of Political Sciences (Ph. D.)

Особое внимание обращается на науку как необходимую основу политики и права. Раскрываются методологические установки ученых по исследованию политики и права.

Ключевые слова: политика, право, политика права, право юристов, политическое право.

Kukuruz Oksana. Policy and law in the works of Ukrainian scientists of the late XIX – early XX centuries

The article analyzes the concepts of “policy” and “law”, presented in the works of O. Stronin, M. Drahomanov, B. Kistiakivskiy, S. Dnistrianskiy and V. Starosolskiy. The relationship between these social phenomena is examined. Particular attention is paid to science as a necessary basis for policy and law. The methodological guidelines of scientists on the research of policy and law are revealed.

Key words: policy, law, policy of law, law of lawyers, political law.

Вступ. Аналіз праць українських вчених кінця XIX – початку XX століть зумовлений двома чинниками: 1) визначення політики і права, сформульовані українськими мислителями того періоду, рідко згадуються в науковій і навчальній літературі; 2) політологічні і правничі концепції українських мислителів створювалися в умовах суспільної трансформації, відтак є підстави вважати, що їхні ідеї можуть бути корисними і для сучасного розуміння політики і права в динаміці. Цінними для сучасної політології і правознавства, на нашу думку, є, зокрема, наукові ідеї О. Строніна, М. Драгоманова, Б. Кістяківського, С. Дністрянського, В. Старосольського.

Огляд літератури. Існує значна кількість публікацій, дисертаційних і монографічних праць, проведена низка конференцій, присвячених вивченню наукової спадщини цих мислителів. Серед численних авторів, які зробили значний внесок для залучення їх творчого доробку до української науки незалежної України, – Т. Андрусак, В. Горбатенко, І. Кресіна, О. Мироненко, І. Музика, В. Тимошенко. І. Усенко та ін. Однак окремих комплексних досліджень, присвячених взаємозв'язку політики і права в концепціях українських мислителів кінця XIX – початку XX століть ще немає.

Постановка проблеми дослідження. Усі суспільні явища є взаємозумовленими, відтак завданням науки є не лише глибоке вивчення кожного явища окремо, а й визначення зв'язків між ними. Потреба в комплексному дослідженні таких важливих суспільних регуляторів, як політика і право актуалізує праці мислителів, у яких відзначено взаємозв'язок між ними.

Мета та завдання дослідження. Метою цієї статті є виокремлення ідей українських мислителів, що стосуються понять «політика» і «право», взаємозв'язку між цими явищами. Завдання полягає: у розгляді їхніх авторських політологічних і правничих концепцій; з'ясуванні розуміння ними категорій «політика» і «право»; визначенні їх внеску до методології комплексного дослідження політики та права.

Виклад основного матеріалу. Одним із перших учених, який сприяв становленню «політики як науки» в її філософському, соціологічному і методологічному обґрунтуванні¹ називають О. Строніна. Він зазначав, що в суспільстві все взаємопов'язано, а тому вивчення одного явища потребує дослідження зв'язків і впливу на нього інших явищ. Штучне відділення одного об'єкта від усіх інших відносин у суспільстві може призвести до неправильних висновків. На його думку, «все духовне життя, як у суспільстві, так і в людині складаються

три великі функції: споглядальне життя, естетичне і діяльне»². Вищим проявом першого є знання, другого – мистецтво, третього – політика. Виокремлював «політику теоретичної діяльності, політику естетичної діяльності і політику практичної діяльності»³.

Центром усього політичного життя О. Стронін вважав уряд. «Суспільний зміст життя» дає інтелігенція, а «суспільні форми цього змісту» – уряд⁴. Він зазначав, що незалежно від рівня розвитку законодавчого органу проекти законів завжди повинні проходити певні процедури уточнення з метою якнайкращого забезпечення реальних потреб суспільства.

Продуктом законодавства О. Стронін вважав право, суду – справедливість, а адміністрації – правду. «Право є теоретичне уявлення того, що повинно бути в житті, і що бажано в ньому; справедливість є погодження того, що є, з тим, що повинно бути; правда є практичне здійснення того, що повинно бути ... іншими словами, право є ідеалізований, абстрактний факт життя; правда є реалізоване, конкретне право; а справедливість є образне, наочне уявлення і права, і правди»⁵.

Політика і право «кожен раз строго слідує тій організації, з якої вони витікають...»⁶. Під категорією «політика» О. Стронін розумів політику свідому, яку отожнював з урядовою та громадською⁷. Право, на його думку, є продуктом відповідної організації і політики, відображає соціальну організацію і соціальну політику⁸.

Таким чином, право О. Стронін вважав похідним від політики. Водночас, виходячи з його роздумів, політика і право є взаємопов'язаними явищами, які мають спільну мету – забезпечення реальних суспільних потреб. Досліджувати суспільні явища вчений рекомендував через їх зв'язки і вплив один на одного, тобто у взаємодії. Задля достовірності висновків мислитель теорію перевіряв практикою, застосовував порівняльний метод.

Важливими для досліджуваної проблематики є також ідеї учня О. Строніна – М. Драгоманова, якого нині вважають основоположником політичної науки в Україні, вітчизняного конституціоналізму⁹, «фундатором новітньої української правової думки»¹⁰. Він вважав, що справжня реформа може відбутися лише на основі добре обгрунтованої теорії і визначенні того, що люди можуть прийняти в певний період. «Так як розвиток політичних наук, на переконання М. Драгоманова, завжди залежав від політичних рухів у суспільстві, то і найбільш тенденційні твори завжди мали і мають й наукове значення: тільки треба вміти витягувати з них науковий елемент»¹¹. Важливою основою науки вчений називав світогляд, «що не признає на світі нічого постійного, стоячого (статичного), а бачить тільки перемену (еволюцію), рух (динаміку)»¹².

Політику М. Драгоманов визначав як «упорядкування справ державних і соціальних»¹³. Надійною гарантією послідовного розвитку демократичної політики вчений називав свободу і самоврядування¹⁴. Політична свобода – це права людини і громадянина та самоврядування¹⁵. Він звертав увагу на те, що важливою умовою для запровадження демократії в певній країні є віднайдення її власної формули, що враховує особливості країни. М. Драгоманов критикував такі риси політики, як хитрість, інтриги, нещирість, в усьому пропагував науковий підхід. Основою політики повинно бути вивчення, зокрема, особливостей країни. Можна зробити висновок, що політика і право, за М. Драгомановим, мають спільну мету – демократичний розвиток країни.

У проаналізованих вище працях О. Строніна і М. Драгоманова більше уваги

приділяється політиці, ніж праву, тож до даного дослідження долучимо праці, в яких розкривається тогочасне розуміння права. Значну увагу сутності права, влади, методології правничих досліджень приділяв Б. Кістяківський¹⁶. Вчений аналізував відомі на той час визначення права і зазначав, що більшість авторів застосовують моністичний підхід до дослідження права. На його думку, такі поняття мають певну цінність у розкритті одного з аспектів права, однак жодне з них не може претендувати на загальноприйняте визначення права. Він вважав, що неможливо створити єдине наукове поняття права, бо таких понять декілька, але водночас зазначав, що не потрібно відмовлятися від прагнення мати загальну теорію права.

Б. Кістяківський виділяв теоретичні і технічні (практичні) поняття права, які, на його думку, відображають його найважливіші аспекти. До понять теоретичного характеру він відносив чотири: державно-організаційне (державно-наказове), соціологічне, психологічне і нормативне. До практичного – юридико-догматичне і юридико-політичне. Зважаючи на тематику цього дослідження, зацікавленість викликає останній вид поняття. Юридико-політичне поняття права вчений описав так: «З точки зору правової політики право є сукупністю правил, що допомагають знаходити і встановлювати норми для задоволення знову виникаючих потреб чи здійснення нових уявлень про право і неправу»¹⁷.

Б. Кістяківський вважав, що вчений, який обрав для свого дослідження одне із існуючих визначень права як основне, обов'язково повинен пояснити всі інші сторони даного явища, «оскільки вони зв'язані і обумовлені стороною, яка складає основну тему дослідження»¹⁸.

Б. Кістяківський наголошував на потребі створення наукової політики, яка повинна ґрунтуватися на довершено-розробленій системі всієї сукупності соціальних наук. А в основі наукової політики права, на його думку, повинні бути дослідження окремих видів політики. Політику права він характеризував як найменш досліджений на той час спосіб наукового вивчення права.

Отже, значним є внесок Б. Кістяківського у виокремлення підходів до розуміння права, методології його дослідження. Вчений наголошував на необхідності наукового підходу до вивчення політики і права, який повинен ґрунтуватися на знаннях з багатьох наук.

І політики, і права стосуються напрацювання ще одного вченого того часу – С. Дністрянського. Надзвичайно широкий діапазон його наукових досліджень¹⁹ охопив і тісний зв'язок між політикою і правом. Вчений зазначав, що «основи права є ті самі, що основи політики: політика можлива тільки там, де є правні норми і де їх треба далі розвивати; з другого боку право є вислідом політичних змагань минулої доби»²⁰. Право він називав головнішим за політику, бо воно існує до неї. Право, на його думку, є там, де є суспільні зв'язки. Науку права він також називав головнішою від науки політики.

У розумінні С. Дністрянського, «право є нормою суспільного життя – політика методом, як ним кермувати»²¹. Право він розглядав як «норму», «кермування», «суспільний лад» і «людський твір». Вчений визначав і аналізував суб'єктів правотворення і особливу увагу звертав на юристів. Останніх він вважав посередниками між звичаєвим правом і правом держави. Юристів, причетних до правотворення, він розділяв на два види – юристи-теоретики (учені) і юристи-практики (судді). У процесі правотворення важливою складовою він вважав науку права, а право, яке твориться у такий спосіб називав «правом юристів»²².

С. Дністрянський вважав, що повинна існувати загальна наука права, яка «мусить подати в загальних рисах все, що торкається права, подаючи загальні контури, розвиткові тенденції, та загальні висновки для зрозуміння того правового стану, що був і того стану, що єсть; політика приходить на основі того до висновків на будуче»²³. За задумом С. Дністрянського, ця наука повинна містити узагальнення, засновані на детальному вивченні історії права в різних країнах, а також показувати зв'язок права не лише з суспільним, а й економічним життям людей. Для загальної науки права важливе значення, на переконання С. Дністрянського, мають філософія права, історія права, «порівнююча» наука права, «енциклопедія права». Він вважав, що загальна наука права повинна формувати ідеологію юриста і політика.

Зупинимось детальніше на концепції зв'язку права і політики С. Дністрянського, в якій право він називав головнішим за політику. Варто зазначити, що в аналізованій праці прослідковується й інша позиція, відповідно до якої політика і право розглядаються як два інструменти для впорядкування суспільних відносин і не зазначається, що якийсь із них є головнішим. Оскільки політика і право є багатоаспектними поняттями, то необхідно розуміти про які аспекти й види йдеться. Аналіз визначень права дозволяє зробити висновок, що С. Дністрянський, як і багато інших мислителів, розрізняв право природи (природне право) і позитивне право. На нашу думку, спільною основою політики і права (малося на увазі – позитивного права), про яку згадував С. Дністрянський, є природне право. Що стосується поняття «політика», то це визначення у I томі підручника для студентів відсутнє. З контексту випливає, що йдеться лише про політику в сфері права, тобто правову політику. Створення загальної науки політики і, ймовірно, розгляд політики ширше планувався С. Дністрянським у VII книзі, але, на жаль, вона не була написана.

Ще одним вченим, який висловив оригінальні погляди на владу і право, виокремив політичне право, був В. Старосольський²⁴. Вчений пропагував думку про єдність влади в державі. Відповідно до цього розподілу підлягають лише її функції між різними органами. В його розумінні органи держави не є юридичними особами і носіями суб'єктивних прав. Вони мають певну компетенцію, обсяг діяльності, в основі якої не особисті інтереси цих людей, а загальні інтереси. «Розуміння «правової держави» вимагає і цього, щоби правний обов'язок відповідаючого праву діяння лежав на самій державі, щоби сама держава була обов'язана перед «сторонами» діяти згідно з правом. Тому за порушення права повинна відповідати сама держава»²⁵. Відповідно до такого розуміння органів держави він визначав «суб'єктивне політичне право». Останнє, на його думку, включає лише можливість «політичного управненого» домагатися визнавати себе органом держави.

В. Старосольський аналізував різні форми політичної організації суспільного життя – від додержавних форм (родини, роду, племені) і до правової держави. На його думку, «як голова первісної родини, так і старо-орієнтальний король був носієм права цілої групи, якої був головою. Його власть, це було особисте його право – одинокі суб'єктивне політичне право в державі»²⁶. Політичне право, на його переконання, відображає державотворчий інтерес, який домінує в певний період. Це може бути суб'єктивне право пануючого, центральної королівської влади, громади городян, народу.

Вчений об'єктивно аналізував існуючі на той час підходи до права – показував

і позитивні, і негативні сторони. Не заперечуючи повністю позитивістського підходу до розуміння права, він розкривав його слабкі сторони. Зокрема, працюючи в умовах революційної доби, він аналізував правові аспекти акта самовстановлення держави. Взятши за основу позитивістське праворозуміння, він показував, що нова держава або новий державний устрій, що встановився в результаті революції або державного перевороту, буде вважатися не правовим. «Установчий акт є тоді все безправним зі становища цих норм, що діяли в часі, коли він стався: він же є власне порушенням цих норм», – резюмував В. Старосольський²⁷. За його твердженням, пануюча «позитивна» теорія цікавилася готовими правовими нормами, а установчий акт віддала на розгляд політичної науки і соціології. Хоча, якщо в основу аналізу появи установчого акта покласти природно-правовий підхід, то право на «народний суверенітет» цілком легітимізує його. Правда, цей підхід, на переконання В. Старосольського, має право на існування лише тоді, коли буде доведено, що в умовах для волевиявлення не було обмежень чи нерівних умов.

Державу і право В. Старосольський рекомендував досліджувати з допомогою соціолого-правового підходу. Правова догматика зосереджена на нормах, які формально зафіксовані, а соціологію цікавить, чи ці норми, насправді, діють у суспільстві²⁸. Тільки таке поєднання надасть реальну картину суспільних відносин і значення права в державі. Звертав увагу вчених на зв'язок теорії держави і практики. В його роздумах простежується думка, що теоретики можуть займатися виключно теорією лише в період стабільності, а в період змін вчені повинні надавати практичні рекомендації.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, у працях українських мислителів кінця ХІХ – початку ХХ століть – О. Строніна, М. Драгоманова, Б. Кістяківського, С. Дністрянського, В. Старосольського – розглядаються і теоретичні, і практичні аспекти політики і права. Значна увага приділяється методологічним настановам дослідження політики і права.

Оригінальними і корисними для сучасного державотворення і правотворення, на нашу думку, є такі ідеї вчених: 1) всі явища в суспільстві є взаємопов'язаними; політика – це діяльне життя; право похідне від політики; забезпечення реальних потреб суспільства залежить від існування в ньому права, справедливості, правди (О. Стронін); 2) для розвитку демократії у законодавстві повинна бути закріплена політична свобода; важливою основою демократичної політики є знання про особливості своєї країни; наука повинна бути спрямована на вивчення явищ у динаміці; теорія повинна надавати науково обґрунтовані практичні рекомендації (М. Драгоманов); 3) неможливим є створення єдиного поняття права, бо таких понять декілька; необхідним є існування загальної теорії права; розвивати потрібно наукову політику і політику права; до вивчення суспільних явищ слід застосовувати міждисциплінарний підхід (Б. Кістяківський); 4) політика і право мають однакові основи; право – це норма суспільного життя, а політика – метод управління суспільними відносинами і прогнозування їх розвитку; важливу роль у процесі правотворення повинні відігравати юристи («право юристів»); неодмінною складовою правотворення має бути наука права (С. Дністрянський); 5) у дослідженнях держави і права варто застосовувати дуалістичний (соціолого-правовий) підхід; від інтерпретації (правничої чи політологічної) акту самовстановлення держави, політичного права залежить легітимність держави; вчені повинні не лише продукувати

теоретичні настанови, а й розробляти практичні рекомендації (В. Старосольський).

Варто зазначити, що з аналізу праць українських вчених кінця ХІХ – початку ХХ століть випливає, що подальших досліджень потребує природно-правове розуміння права, як таке, що краще відображає реальні потреби суспільства в період трансформації.

1. Див: Тимошенко В. И. Теория государства в политико-правовой мысли Украины и России (конец ХІХ – начало ХХ вв.) / под. ред. В.И. Тимошенко : монография. 2-е изд., перераб. и доп. Чернигов : Издатель Лозовой В. М., 2014. С. 265–269. **2. Стронин А. И.** Политика как наука. Санкт-Петербург : Типография Ф. С. Сущинского, 1872. С. 205. **3. Там само.** С. 250. **5. Там само.** С. 273. **6. Стронин А. И.** История обществственности. Санкт-Петербург : тип. М-ва пут. сообщ. (А. Бенке), 1885, С. 181. **7. Там само.** С. 222. **8. Там само.** С. 265. **9. Див:** Мироненко О. М., Драгоманов М. П. Політологічний енциклопедичний словник / упорядник В.П. Горбатенко; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. 2-е вид., доп. і перероб. Київ : Генеза, 2004. С. 169–172. **10. Андрусак Т.** Шлях до свободи (Михайло Драгоманов про права людини). Львів: Світ, 1998. С. 5, 108. **11. Драгоманов М. П.** Вопрос об историческом значении Римской империи и Тацит : магист. дис. Ч. 1. Киев : Univ. тип., 1869. С. 386. **12. Драгоманов М. П.** Чудацькі думки про українську національну справу / передм. І.Я. Франка; післямова М.К. Залізняка. Відень : наклад і друк партійної друкарні, 1915. С. 114. **13. Драгоманов М. П.** Листи на Наддніпрянську Україну. Київ : Видавн. Т-во «Криниця» ; Друк М. Заїздного, 1917. С. 85. **14. Драгоманов М. П.** Историческая Польша и великорусская демократия. Киев : типо-лит. М.Э. Заездного, 1917. С. 15. **15. Вольный Союз** – Вільна Спілка. Опыт украинской политико-социальной программы / Сводь и объяснения М. Драгоманова. Женева : Типография «Громадь», 1884. С. 8–9. **16. Див:** Усенко І. Б., Музика І. В. Академік Б. О. Кістяківський – правознавець, філософ і соціолог (до 140-річчя від дня народження). *Часопис Київського університету права.* 2008. № 1. С. 11–17. **17. Соціальні науки і право.** Очерки по методологии социальных наук и общей теории права. Москва: Изд. М. и С. Сабашниковых, 1916. С. 325. **18. Там само.** С. 332. **19. Див:** Мироненко О. М., Горбатенко В. П. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2010. С. 414–416. **20. Дністрянський С.** Загальна наука права і політики. Прага, 1923. Т. 1. С. 5. **21. Там само.** **22. Там само.** С. 61. **23. Там само.** С. 6. **24. Див:** Кресіна І., Згурська В., Кресіна О. Концепція національної держави і політичного права. *Старосольський В. Держава і політичне право.* В двох частинах. Ч. 1. Подєбради, 1925. Київ : Логос Україна, 2017. С. І–XXXII. **25. Старосольський В.** Держава і політичне право. В двох частинах. Ч. 1. Подєбради, 1925. Київ : Логос Україна, 2017. С. 66. **26. Там само.** С. 88. **27. Старосольський В.** Методологічна проблема в науці про державу. Ювілейний збірник в честь професора С. Дністрянського. Прага, 1925. С. 161. **28. Там само.** С. 36.

References

1. Dyv. Timoshenko V. I. Teoriya gosudarstva v politiko-pravovoy mysli Ukrainy i Rossii (konec ХІХ – nachalo ХХ vv.) / pod. red. V. I. Timoshenko: monografiya. 2-e izd., pererab. i dop. Chernigov: Izdatel Lozovoy V. M., 2014. S. 265–269. (rus) **2. Stronin A. I.** Politika kak nauka. Sankt-Peterburg: Tipografiya F. S. Sushinskago, 1872. S. 205. (rus) **3. Tam samo.** **4. Tam samo.** S. 250. **5. Tam samo.** S. 273. **6. Stronin A. I.** Istoriya obshestvennosti. Sankt-Peterburg: tip. M-va put. soobsh. (A. Benke), 1885, S. 181. (rus) **7. Tam samo.** S. 222. **8. Tam samo.** S. 265. **9. Dyv.** Myronenko O. M. Drahomanov M. P. Politolohichnyi entsyklopedychnyi slovnyk / uporiadnyk V. P. Horbatenko; za red. Yu. S. Shemshuchenka, V. D. Babkina, V. P. Horbatenka. 2-e vyd., dop. i pererob. Kyiv: Heneza, 2004. S. 169–172. (ukr) **10. Andrusiak T.** Shliakh do svobody (Mykhailo Drahomanov pro prava liudyny). Lviv : Vydavnytstvo «Svit», 1998. S. 5, 108. (ukr) **11. Dragomanov M. P.** Vopros ob istoricheskom znachenii Rimskoj imperii i Tacit: magist. dis. Ch. 1. Kiev: Univ.

tip., 1869. S. 386. (rus) **12.** Drahomanov M. P. Chudatski dumky pro ukrainsku natsionalnu spravu / pepedn. I. Ya. Franka; pisliamova M. K. Zalizniaka. Viden: naklad i druk partiinoi drukarni, 1915. S. 114. (ukr) **13.** Drahomanov M. P. Lysty na Naddnippiansku Ukrainu. Kyiv: Vydavn. T-vo «Krynytsia»; Druk M. Zaizdnoho. 1917. S. 85. (ukr) **14.** Dragomanov M. P. Istoricheskaya Polsha i velikorusskaya demokratiya. Kiev: tipo-lit. M. E. Zaezdnogo, 1917. S. 15. (rus) **15.** Volnyj Soyuz – Vilna Spilka. Opyt ukrainskoj politiko-socialnoj programmy / Svod i obyasnieniya M. Dragomanova. Zheneva: Tipografiya «Gromady», 1884. S. 8–9. (ukr) **16.** Dyv. Usenko I. B., Muzyka I. V. Akademik B. O. Kistiakivskiyi – pravoznavets, filosof i sotsiolog (do 140-richchia vid dnia narodzhennia). Chasopys Kyivskoho universytetu prava. 2008. № 1. S. 11–17. (ukr) **17.** Socialnye nauki i pravo. Ocherki po metodologii socialnyh nauk i obshej teorii prava. Moskva: Izd. M. i S. Sabashnikovyh, 1916. S. 325. (rus) **18.** Tam samo. S. 332. **19.** Dyv. Myronenko O. M., Horbatenko V. P. Istoriiia vchen pro derzhavu i pravo : navch. posib. Kyiv: VTs «Akademiiia», 2010. S. 414 – 416. (ukr) **20.** Dnistrianskyi S. Zahalna nauka prava i polityky. Praha, 1923. T. 1. S. 5. (ukr) **21.** Tam samo. **22.** Tam samo. S. 61. **23.** Tam samo. S. 6. **24.** Dyv. Kresina I., Zghurska V., Kresin O. Kontseptsiiia natsionalnoi derzhavy i politychnoho prava. Starosolskyi V. Derzhava i politychne pravo. V dvokh chastykh. Ch. 1. Podiebrady, 1925. Kyiv: Vydavnytstvo Lohos Ukraina, 2017. S. I–XXXII. (ukr) **25.** Starosolskyi V. Derzhava i politychne pravo. V dvokh chastykh. Ch. 1. Podiebrady, 1925. Kyiv: Vydavnytstvo Lohos Ukraina, 2017. S. 66. (ukr) **26.** Tam samo. S. 88. **27.** Starosolskyi V. Metodologichna problema v nautsi pro derzhavu. Yuvilleinyi zbirnyk v chest profesora S. Dnistrianskoho. Praha, 1925. S. 161. (ukr) **28.** Tam samo. S. 36.

Kukuruz Oksana. Policy and law in the works of Ukrainian scientists of the late XIX – early XX centuries

The need for a comprehensive study of such important social regulators as policy and law actualizes the works of thinkers who created their political and legal concepts in conditions similar to the present – in a period of social transformation. The purpose of this article is to highlight ideas of O. Stronin, M. Drahomanov, B. Kistiakivskiyi, S. Dnistrianskyi and V. Starosolskyi regarding the concepts of “policy” and “law”, the relationship between these phenomena.

According to the results of the analysis, the author believes that the following ideas of scientists are original and useful for modern state-building and law-making: 1) all phenomena in society are interconnected; ensuring the real needs of society depends on the existence of law, justice and truth in it (O. Stronin); 2) an important basis of democratic policy is knowledge of the peculiarities of their country; science should be directed to the study of phenomena in dynamics; theory should provide scientifically sound practical guidance (M. Drahomanov); 3) it is impossible to create a single concept of law, because there are several such concepts; to develop the scientific policy and policy of law required; an interdisciplinary approach should be applied to the study of social phenomena (B. Kistiakivskiyi); 4) policy and law have the same foundations; law is a norm of public life, and policy is a method of managing and predicting social relations; lawyers (“the right of lawyers”) must play an important role in the lawmaking process (S. Dnistrianskyi); 5) in studies of state and law, a dualistic (sociological-legal) approach should be used; the legitimacy of the state depends on the interpretation (legal or political) of the act of self-establishment of the state, political law; scientists should not only produce theoretical guidelines, but also develop practical recommendations (V. Starosolskyi).

The article also emphasizes the significant contribution of the above-mentioned scientists to the development of methodology for the research of policy and law, as well as the understanding of science as a necessary basis for policy and law.

Key words: policy, law, policy of law, law of lawyers, political law.